

Premda je danas u hrvatskoj historiografiji kao neosporna utvrđena činjenica, da plemstvo kao društveni sloj u XI. st. postoji, ipak ostaju i nakon te konstatacije još mnoga pitanja otvorena i neriješena. Nesumnjivo je, da se kao osnovno postavlja pitanje formiranja staleškog plemstva kod Hrvata. Jer, ako smo odbacili ne samo »feudalnu teoriju«, koja je početke staleškog plemstva tražila u dolasku Arpadovića, nego i »Sklabarhonte« kao staleško plemstvo od VII. do XIV. st., onda se stvarno nalazimo na početku naše zadaće. Međutim, riješiti taj zadatak ne će biti lako. Svaki historičar, koji će pristupiti rješavanju pitanja, u kojoj se mjeri razvilo plemstvo u doba narodne dinastije u Hrvatskoj, mora biti svijestan činjenice, da odgovor na to pitanje ne smije tražiti samo u izvornom materijalu iz doba narodne dinastije, nego i u kasnijem razvoju, ne ograničivši se isključivo na problem postanka institucije dvanaestero plemena.

Nada Klaić

NEKOLIKO NAPOMENA UZ IZDANJE SUPETARSKOG KARTULARA

Vrijednost Akademijina izdanja Supetarskog kartulara (*Iura sancti Petri de Gomai*)*, u kojem je tekst, što ga je priredio V. Novak, popraćen njegovim uvodnim studijama i lingvističkom analizom P. Skoka, znatno je povećana time, što je tu objavljen i faksimil čitava rukopisa.

Na str. 7 u Predgovoru V. Novak ističe: »...te sam tako imao dovoljno mogućnosti da utvrdim punu tačnost moga paleografskog prijepisa.« Usporedio sam objavljeni tekst s faksimilom rukopisa i, unatoč navedenoj izjavi, našao nekoliko mjesta, gdje transkripcija nije posve točna. Kako se radi o vrlo važnom povijesnom izvoru, mi lim, da je potrebno na to upozoriti.

Svoje primjedbe objavljenom tekstu navodim redom; prvi broj označuje odjeljak kartulara, a drugi broj redak tog odjeljka.

- 5, 15 *iamdicti* — Kako su to u rukopisu dvije riječi: *iam dicti*, nije ih ni u tekstu trebalo spajati, pogotovu što se *iam* redovno ne povezuje s participom perfekta u jednu riječ.
- 5, 16 *Semiani* — U rukopisu stoji *Senniani*. Zbog paleografske akribije trebalo je ili u tekstu ostaviti *Senniani* ili, ako je to očita pisarska griješka, u bilješci navesti, da je tekst korigiran.
- 6, 6 *ceterorumque* — Suvišno je dodano *-que*, kojega nema u rukopisu. Čudno mi je, što V. Novak u bilješci 40. primjećuje: Š. (= Šišić) 278: *ceterorum bez que*.
- 14, 2 *alias* — U bilješci 65. V. Novak upozorava, da je točicom ispod krajnjega *-s* i iznad njega u rukopisu označeno, da je to lapsus calami i da se prema tome to *-s* ne čita. Kad je to tako, u tekst je imao ući oblik *alia*, a ne *alias*. Dovoljno je, što je lapsus calami istaknut u bilješci.
- 15, 1 *terras* — Isti slučaj kao u prethodnom primjeru. Kako je krajnje *-s* točkicama poništeno, u tekstu je trebalo ostaviti oblik *terra*. Oblik *terras* navodi zbog toga kao lekciju rukopisa i P. Skok u svojoj lingvističkoj analizi (str. 249, red. 2).

* Viktor Novak-Petar Skok, Supetarski kartular, Djela JAZU, Zagreb 1952.

- 44, 3 c. *pecora* — Kad latinsko c. označuje broj 100, redovno ga pišemo majusku-
lom. To je i provedeno u tekstu osim na ovome mjestu. Isp. na pr. 70
a), 8 : CCCX.
- 48, 3 *pro solido* — U rukopisu uz prijedlog *pro* stoji kratica *sol.*, koja se prema
kontekstu može razriješiti u *solido* ili *solidis*. Budući da se u prvom dijelu
rečenice izriječkom kaže XL. *solidos*, kraticu *sol.* treba ovdje razriješiti
u *solidis*.
- 68, 2 *ca(p)ra* — Interpretacija, koju za tu riječ daje V. Novak, nije dobra. Tu se ne
radi o pisarskoj griješci, pa je u tekstu trebalo zadržati rukopisnu lekciju
cara. Isp. točno tumačenje P. Skoka na str. 242 i 289.
- 70a, 2 *comittimus* — ispravljam prema rukopisu u *committimus*.
- 77, 7 *que* — ispravljam u *quae*, jer je oznaka diftonga jasno napisana.
- 89, 3 *Duymo* — U rukopisu stoji *Duym* sa semikolonom, koji ima vrijednost zavr-
šetka *-us*. Zato *Duymo* ispravljam u *Duymus*.
- 92, 10 *consanguineus* — Lekcija rukopisa je *consanguneus*. Pisar je očito omaškom
izostavio slovo *i*. Zato je trebalo transkribirati *consangu(i)neus*, kako je
učinjeno u ostalim analognim slučajevima.
- 92, 12 *uinxeritis* — Ludinovi rođaci nude Petracu svoje zemlje kao naknadu za
štetu, koju je Ludin počinio na njegovu majuru. Slijedi ovaj tekst: *Sed
ego nolebam, »nisi michi uinxeritis terra a Belay quae terra incipiente
a muris usque ad meas terras...« Denique dederunt michi totam here-
ditatem ipsorum et ipsa terra a Belay*. U tom je tekstu neobičan izraz
uinxeritis, koji P. Skok (str. 289) tumači: od *uincio* »prodati ugovorom«. To
značenje ne odgovara kontekstu, jer se ne radi ni o kakvoj prodaji,
nego o naknadi štete. Zato je u drugoj rečenici i rečeno: *dederunt*. Čitav
se problem rješava, ako se mjesto *uinxeritis* čita *i unxeritis*, što je
paleografski ispravno. Sada značenje postaje sasvim jasno: ako mi ne
pripojite, t. j. dodate zemlju u Bilaju. Petrac se nije sasvim zadovoljio
ponudom, nego je još tražio zemljište u Bilaju, koje graniči s njegovim
posjedom. Ludinovi rođaci pristanu na to i dadu mu i tu zemlju. Za izraz
isp. 5, 10 *nobis a(u)gmentauit monticellum*.
- 93, 2—5 Rečenica: *testificauerunt... quod Racinico et omnia quae illis pertinent
in sempiternum* nema pravoga smisla, jer izrična rečenica, koja se počinje
sa *quod*, nema glagola. Tako sam ustanovio, da je u tekstu između *per-
tinent* i *in* omaškom izostavljena riječ *dedimus*, koja je u rukopisu jasno
napisana.
- 96, 9 *E contra* — To je u rukopisu jedna riječ, pa je tako trebalo i transkribirati,
jer je to složeni prilog *econtra*.
- 96, 12 *E(t) contra* — Suvišan je dodatak: (*t*), jer se ne radi o pisarskoj griješci. I tu
je, kao u prethodnom primjeru, složeni prilog *econtra*.
- 99, 5 — Odjeljak 99. započinje se riječima: *In nomine domini incipit nota librorum*.
Govori se dakle o popisu knjiga. Čudno je, što se među crkvenim knji-
gama navodi i *liminarium*, koji P. Skok (str. 288) tumači ovako: *liminarium*
(99), griješka za *luminarium* za kl. lat. *luminare* »crkveno kandilo«, a u
bilješki 119 dodaje: »Ne zna se, nije li i mjesto u pisarska griješka ili se
radi o drugoj riječi *liminaris* REW³ 5050?« Ostaje nejasno, kako je crkveno
kandilo upalo u popis knjiga, odnosno što bi u tom popisu značila riječ
liminaris. Rješenje nam pruža sam tekst. U 9. retku toga istog odjeljka

čitamo *et alium ymnarium* = i još jedan himnarij. Iz toga se nedvojbeno može zaključiti, da je u tom popisu crkvenih knjiga himnarij već bio spomenut. Isp. red. 6: *et salterium... et alium psalterium*. Prvi himnarij krije se bez sumnje u riječi *liminarium*. Griješkom prepisivača tako je pročitana prvotna lekcija *hymnarium* starijeg predloška. Prepisivač je u toj riječi prvi dio slova *h* pročitao kao *l*, a drugi kao *i*, zatim *i* + prva dva okomita poteza slova *m* kao *m*, a treći potez slova *m* kao *i*, pa je od *hymnarium* dobio *liminarium*. To je paleografski tako očividno, da ne treba daljeg tumačenja.

- 101, 7 *Gargenac* — Takva je transkripcija u samome tekstu, ali tu istu riječ navodi i V. Novak (str. 77) i P. Skok (str. 284) još u obliku *Gargenae*. To ime ne čitam ni *Gargenac* ni *Gargenae*, nego *Gargeuac*, i to iz ovih razloga: Posljednje je slovo potpuno jednako krajnjem *-c* u riječi *Ysac* (isti fol., četiri retka niže), pa ga čitam *-c*. Vidi se, da se pisar kod pisanja dvaju krajnjih slova nešto udaljio od temeljne crte. Treće slovo od kraja čitam *u*, a ne *n*, jer je, koliko sam mogao razabrati, gore otvoreno, a dolje spojeno. Osim toga lekcija *Gargeuac* bliža je današnjem obliku Grljevac nego lekcija *Gargenac* ili *Gargenae*.
- 103, 6 *duo* — U rukopisu je *II*. Kad se ni na kojem drugom mjestu u tekstu brojevi ne navode slovima, nije ni ovdje trebalo zamijeniti *II*. sa *duo*.
- 103, 9 *III. psalteriis* — ispravljam prema rukopisu u *III. psalteriis*.
- 105, 6 Između *omnes* i *terras* izostavljena je u tekstu riječ *nostras*.

Osim toga treba popraviti još nekoliko griješaka, koje su očito štamparske. Navodim ih redom.

32, 5 <i>Togedrado</i> mjesto <i>Togedrago</i>	96, 8 <i>Teobadus</i> mj. <i>Teobaldus</i>
70, 3 <i>Cacaumti</i> mj. <i>Cacaunti</i>	97, 2 <i>inidictione</i> mj. <i>indictione</i>
92, 18 <i>Uratina</i> mj. <i>Uratinna</i>	98, 6 <i>terriss</i> mj. <i>terris</i>
93, 3 <i>Tessenno</i> mj. <i>Tessenno</i>	103, 10 <i>ecclesianm</i> mj. <i>ecclesiam</i> .
93, 4 <i>Dimitro</i> mj. <i>Dimitrio</i>	

Vrlo je nezgodno, što se na naslovnoj stranici, napisanoj latinski, potkrala pogreška *Gramatica* mj. *Grammatica*.

Primjećujem nadalje, da izdanje Supetarskog kartulara nije ujednačeno. Za iste riječi V. Novak i P. Skok mjestimice daju posve različita tumačenja. Čitatelj dolazi u nepriliku, kome da vjeruje, pogotovu kad obojica više puta apodiktički iznose svoje tumačenje. Radi ilustracije navest ću tri primjera.

U odjeljku 68, 2 rukopisna je lekcija *cara*. V. Novak u tekstu transkribira, kako sam već spomenuo, *ca(p)ra* i u bilješci 210. (str. 222) kaže: »Međutim nesumnjivo je, da je prepisivač izostavio između dva slova slovo *p*, te se tako izgubio pravi lik te riječi: *capra*. I doista je opat, dakako Grgur, izliječio tog svinjara od koza ili boginja, koja je bolest bila i onda za starije ljude i te kako opasna.« P. Skok na tom se mjestu udaljuje od Novakova teksta i na str. 289 tumači: »*cara* (69) mjesto *caria*, a ovo mjesto kl. lat. *caries*, v. REW 1692 »crv koji izjeda« »ver rongeur«, također medicinski izraz. Tog je crva zacijelo u kakvoj rani imao svinjar u glavi i opat ga je izliječio od njega...« To je tumačenje P. Skoka lingvistički točno, jedino nije uvjerljivo značenje, koje daje riječi *cara*. Teško je prihvatiti njegovo objašnjenje, da je svinjar u rani na glavi stvarno imao nekog crva. Po

moje mmišljenju, cara ovdje znači isto što i francusko *pourriture*, dakle ili čir ili kraste.

U bilješci 104. na str. 218 uz riječ *Tilsta Cossa* V. Novak upozorava: »Trebalo da se kaže, da je ta riječ toponim, kao i u br. 6. Na oba mjesta je prepisivač izostavio *de*, te je tako mogao da neupoznatog s činjenicom zavede. Tako je ta *Tilsta Cossa* ustvari Montegrasso, a sada Mutogras, na kome je imao Petar Crni vinograde, a nije Grdanino prezime.« Naprotiv P. Skok na str. 259 kaže izrijeком: »*Tilsta cossa* (23), *tusta* = debela kosa« nadimak je nekoga Grdonje. Tako se zove i neki posjednik vinograda (1).« Kad bi tumačenje V. Novaka bilo točno, onda bi P. Skok, prema njegovim riječima, bio uvršten među neupoznate s činjenicom i zavedene.

Na str. 75 za izraz *a Balo* u br. 77. čitamo ovo Novakovo tumačenje: »nepoznat je splitski položaj. Da li to mogu da budu današnje Bačvice?« Međutim na str. 284 P. Skok kaže: »danas *Bol* put Solina.«

Ne moraju, naravno, V. Novak i P. Skok o svakoj pojedinosti imati jednako mišljenje, ali bi u izdanju djela, koje na naslovnoj stranici nosi imena njih obojice, trebalo da se kod svih znatnijih razmimoilaženja bar osvrnu jedan na mišljenje drugoga.

Šteta je, nadalje, što u tako reprezentativnom izdanju *Supetarskog kartulara* s uvodnim studijama, lingvističkom analizom i faksimilom rukopisa uzalud tražimo prijevod teksta. Kako se radi o vrlo vrijednom izvoru za našu stariju povijest, potreba prijevoda upravo se nametala.

Na završetku osvrćem se na tumačenje oblika *pereximus*, koje P. Skok iznosi na str. 251. Navodeći karakteristične crte, koje se tiču odnosa tekstova u Kartularu prema klasičnom latinskom jeziku, pod II. on kaže: »Iz morfologije glagola treba još spomenuti perfekt: *pereximus ad testes* (96) mjesto *pereximus*, gdje je udružen sigmatski perfekt s apofonijskim.« To se tumačenje ne može prihvatiti, jer se tu ne radi o glagolu *peragere*, nego o *pergere*, koji u klasičnom jeziku ima perfekt *perreximus*. U tom obliku u Kartularu jedino nije označen dvostruki konsonant, što je česta pojava u srednjovjekovnim rukopisima. Da je to glagol *pergere*, a ne *peragere*, jasno pokazuje i smisao rečenice: *pereximus ad testes* = pođosmo k svjedocima. Prelazni glagol *peragere* ne bi već po svojem značenju mogao biti upotrebljen u tom kontekstu. Oblik *pereximus* našao sam i u Zaključcima drugoga crkvenog sabora u Splitu iz god. 928. (isp. Šišićev *Priručnik*, str. 222, red. 6) u izrazu *Bulgariam perexerunt*. Kao osobitost iz glagolske morfologije mogao se navesti oblik *totonderem* (6, 3), koji je mjesto od prezentske osnove načinjen od perfektne s reduplikacijom.

Veljko Gortan

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA IX.

1956.

BROJ 1—4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor:

*OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB